

TANTERVELMÉLETI KÉRDÉSEK JELENTKEZÉSE A FELSŐOKTATÁS PEDAGÓGIÁJÁBAN A FELSZABADULÁS ELŐTT ÉS UTÁN

BERECZKI SÁNDOR

A tantervelméleti — és ezzel összefüggésben a tantervtörténeti — kérdések elemzése a felsőoktatás pedagógiájának egyik meglehetősen elhanyagolt területe. Ezt egyértelműen bizonyíthatja az e problémával foglalkozó tanulmányok csekély száma, amely nincs arányban sem a tantervek felsőoktatásban betöltött funkciójával, jelentőségével, sem a magyar felsőoktatási intézmények eddig megtett történeti fejlődésével. Ezzel magyarázható az is, hogy a felsőoktatásban a tantervelméleti problémák sok részlete még ma is kidolgozatlan, s így a tantervek készítésekor nem tudunk a tananyagkiválasztás és elrendezés tudományosan igazolt elveire támaszkodni. A felsőoktatási intézmények tanterveinek történeti vizsgálata meggyőzhet bennünket arról, hogy az egyes tantervek készítésekor a hiányzó vagy kellően figyelembe nem vett tantervelméleti tételek miatt mind az anyag kiválasztásában, mind elrendezésében több hibát követtek el, amelyek károsan hatottak az oktatás-nevelés gyakorlatára, a képzési követelmények megvalósítására.

A tantervelméleti kérdések mellőzésének okát a felsőoktatás pedagógiájában több tényezőre vezethetjük vissza. Elsősorban azt említhetjük meg, hogy már magának a tanterv fogalmának és ezzel összefüggésben az alsó és középfokú iskolákban használt tantervek tartalmának, szerkezeti felépítésének kritériumait sem vették figyelembe a felsőfokú oktatási intézmények művelődési anyagát tartalmazó dokumentumoknál. Így pl. az egyetemeken nem is használták ezt a kifejezést s ezért nyilvánvalóan indokolatlan lett volna ott tantervelméleti kérdésekről beszélni. A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán használták ugyan ezt a fogalmat, de ez sem tartalmában, sem felépítésében nem felelt meg az alsó és középfokú iskolák számára kiadott tanterveknek.

A felsőoktatási intézmények művelődési anyagát tartalmazó dokumentumok korábbi fogalmi tisztázatlanságának követelményei a felszabadulás után is éreztették még hatásukat. Ezzel magyarázható az, hogy a tanterv fogalmával kapcsolatban még ma is különböző értelmezésekkel találkozunk. Nem alakult még ki egységes elvi álláspont és gyakorlati eljárás a tanterv tartalmával és szerkezetével kapcsolatban sem. Így gyakran találkozunk a tanterv mellett, s vele csaknem azonos értelmezésben a program fogalmával. E fogalmak tartalmi tisztázása azért is lényeges lenne, mivel általános tendencia az oktatási intézmények valamennyi fokán a hagyományos tantervek tartalmi és szerkezeti átalakítása, s ennek megfelelően az új fogalomnak, a curriculumnak használata.

A felsőoktatásban is a művelődési anyagot magában foglaló dokumentum fogalmi kritériumainak tisztázása után kerülhet sor az ezzel összefüggő többi elméleti kérdés kidolgozására.

Mint már utaltam rá, a magyar felsőoktatással kapcsolatban — az említett ok miatt — tantervelméleti kérdésekkel csak nagyon ritkán foglalkoztak. Az egye-

temeken tanterv helyett tanrendet használtak, amelyek egyetemenként is eltérő — bár fő vonásaikban megegyező — szerkesztési elvek szerint készültek. A tanrendek az általános felépítésnek megfelelően tartalmazták az egyes karokon oktatott tantárgyakat és ezeken belül az előadások címét, heti óraszámát, időpontját, helyét s az előadó tanár nevét. A szegedi egyetem tanrendjében egyes karok ezen kívül megjelölték az egyes félévekben kötelezően, illetve ajánlottan felveendő tantárgyakat, illetve előadásokat is.

A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán az oktatás már megalakulásától, vagyis 1873-tól, a tanári kar által készített tanterv alapján történt. Szükséges azonban megjegyezni azt, hogy a Polgári Iskola Tanárképzőt nem tekintették az egyetemmel egyenrangú intézményeknek. Ezzel magyarázható, hogy a tanárképzőben használt tanterveket bizonyos szempontokból — elsősorban természetesen formai szempontból — a középiskolai tantervekhez hasonlították. Így megtalálhatók bennük az óraterv, az egyes tantárgyak témakörei, évfolyamokra és félévekre bontottan. Tantervelméleti kérdések elemzésével azonban ennek az intézménynek tanterveivel kapcsolatban is csak elvétve foglalkoztak.

Ha ennek az okait kívánjuk feltárni, akkor a következő főbb tényezőkre kell felfigyelnünk.

a) Az alsó és középfokú iskolákban használt tantervek tartalmi és szerkezeti követelményeit az egyetemeken, főiskolákon éppen ezen intézmények felsőoktatási jellege miatt nem vették figyelembe. Úgy gondolom, hogy ezzel kapcsolatban néhány példa megemlézése egyértelműen bizonyítja ezt a megállapítást.

A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola tanári kara 1894-ben új tantervet dolgozott ki, melyet jóváhagyás céljából a minisztériumnak terjesztett fel. A minisztérium a tantervvel kapcsolatban a következő megjegyzéseket tette: „A tantervet úgy kell megszerkeszteni, hogy 1) tartalmazza a tananyag pontos részletezését a kiemelendők kiemelésével; 2) legyenek megjelölve a tanítási cél és eszközök; 3) adassanak meg a tanítás irányára, módjára vonatkozó utasítások.”¹ A minisztérium tehát a középiskolai tantervekre jellemző követelményeket kívánta felhasználni a tanárképző tantervénel is. A tanári kar a követelményeket a következő indoklással utasította vissza: „A cél kijelölése felesleges, s ugyancsak felesleges az anyag további részletezése is, mert az akadályozza a tanár szabadságát és egyéniségét korlátozza, s egyben minden haladás megakadályoztatnék, ami előre nem látható hátrányos állapotokat idézhetne elő.”²

A tanári kar tehát az oktatás szabadságát, az intézet önállóságát látta veszélyeztetve a tantervi anyag részletesebb megjelölésével.

Az 1911-ben sorra kerülő tantervi reform alkalmával a minisztérium ismét a tantervi anyag körülhatároltabb feltüntetését hiányolja: „1) Néhány tárgynál megvan, de a legtöbb tárgynál hiányzik az egységes képzést szolgáló tantárgyi célkitűzés. Ezért a revízió alkalmával az egész tanterv elé tűzött feladat, valamint az egyes tárgykörökre eső tanulmányi cél külön-külön állapítassék meg. 2) Az egységesség elvének megfelelően az egyes tárgynak az egész tanterv tudományos színvonalának megfelelő mértékével legyen értékelve. A jelenlegi tanterv több helyen kifogásolható e tekintetben. 3) A tanterv egyes tárgyai természetüknek és hivatásuknak megfelelő súllyal, terjedelemmel, de mindig az egységesség gondolatát szolgálva illeszkedjenek az előre megállapított keretek közé. 4) A gyakorlatiasság kívánalma a tantervben foganatosítottnál még mindig jóval nagyobb méltánylást kér és érdemel.”³

A minisztériumnak ezek az előírásai már néhány sajátos tantervelméleti problémát vetnek fel, amelyek megvalósításától azonban a tanári kar azért idegenkedett, mivel érvényesítésük az egységességet szolgálta volna. A kötöttebb tantervi követel-

ményeket a tanári kar nem fogadta el. A tantervvvel kapcsolatos helyzetet jól érzékelteti a főiskola igazgatójának 1944-ben készített jelentése: „Ami a főiskola különböző szakjának tananyagát illeti, a főiskolának élesen körvonalazott és meghatározott tananyaga nem volt. Minden tanár kapott egy gépelt utasítást, amelyben az előadandó tananyag nagy vonalakban körvonalazva volt, de a tanár saját belátásán múlott, hogy anyagát miként állította össze. A tantervből csak az óraszámok betartása volt kötelező. A tanterv egyébként nyomtatásban nem jelent meg.”⁴ Ez a megállapítás érvényes volt a polgári iskolai tanárképzés egész fejlődésére.

Az egyetemeken még jobban érvényesült az egyetemi autonómiával összefüggő tanszabadság. 1926-ban NÉGYESY LÁSZLÓ a budapesti egyetem tanára az egyetemen és a főiskolán folyó tanárképzést a következőképpen hasonlította össze: „Az egyetemen a tudós irányzat a középiskolai tanárképzés céljait nem mindig elégti ki. Az egyetemi előadások közt sokszor nagy hézagok vannak. Lehetséges, hogy például az egész német irodalomtörténetet szakaszosan adják elő. A polgári iskolai tanárképzés szorosabban, pontosabban szervezheti a maga tanulmányi. rendjét, mint tanszabadsággal dolgozó egyetem. Nem ad annyi szabadságot hallgatóinak, de nem is hagyja őket annyiszor magukra.”⁵

b) Az egyetemek, főiskolák sajátos felsőoktatási követelményrendszerével, tananyagkiválasztásával, elrendezésével függ össze az, hogy a felsőoktatási intézmények oktató munkájában, s elsősorban a művelődési anyag megjelölésekor nem vették figyelembe azokat a tantervelméleti tételeket, amelyet az alsó- és középfokú iskolák tanterveinek készítésekor felhasználtak. Így például többek között nem érezte hatását a herbarti koncentráció elve, a zilléri kultúrhistoriai fokozatok elmélete, vagy KÁRMÁN gimnáziumi tantervelméleti koncepciója. Nem használták fel a lineáris, koncentrikus tananyagelrendezés elvét, a szimultaneitás, illetve szukcesszivitás tételeit stb.

c) A tanítási anyag kiválasztásánál és elrendezésénél — e felsőoktatási intézmények képzési céljának megfelelően — nem a didaktikai rendszert és szempontokat vették alapul, hanem a tudományágak rendszerét; strukturáját. Már ebből a szempontból sem volt indokolt a felsőoktatási intézményekben a tanterv fogalmát használni, mivel a tanterv az anyag kiválasztásában és elrendezésében a didaktikai szempontokat tartja döntőnek és meghatározónak.

Az egyetemi, főiskolai képzés szaktudományi jellege, célja miatt sajátos felsőoktatáspedagógiai problémaként jelentkezett a szaktárgyak és általános tárgyak kiválasztásának, elrendezésének, kapcsolatainak kérdése. Ez és az ezzel összefüggő többi tartalmi probléma az alsó és középfokú oktatástól eltérő tantervelméleti kérdés kidolgozását és tisztázását igényelte volna. Az egyetemi, főiskolai dokumentumok fejlődését áttekintve azt állapíthatjuk meg, hogy a tananyag kiválasztásában és elrendezésében, az előadások tartalmában érvényre jutott a tudományok differenciálódásának tendenciája.

d) Az alsó és középfokú iskolák tanterveinek összefüggő elméleti tételek felhasználását problematikussá tették a felsőoktatás sajátos szervezeti formái (előadások, szemináriumok) és a vizsgák is.

e) S végül a felsőoktatási intézmények tantervelméleti kérdéseinek kidolgozatlanságának egyik lényeges okát abban is kereshetjük, hogy a felsőoktatás pedagógiája még egészében is, és sok részletkérdésében is nagyon fejletlen volt.

A felszabadulás után még hosszú ideig érezte hatását a felsőoktatási intézményekben korábban kialakult szemlélet és gyakorlat az oktatási anyaggal kapcsolatban. Lényeges változást csak az 1949-es egyetemi reform, és az 1950-es párthatá-

rozat hozott. Az egyetemi oktatás korábbi szabadságát kötöttebb oktatási rendszer váltotta fel. Intézkedések történtek az egységes oktatást biztosító dokumentumok (tantervek, programok, tematikák) kidolgozására. Az 1950-es párthatározat nyomán az oktatott tananyagok ideológiai átdolgozására került sor. A minisztériumi rendeletek, utasítások nyomán rendszeres oktatói feladattá vált a programok, tematikák kidolgozása és átdolgozása. Figyelemre méltó azonban az a tény, hogy a tantervek sokszori reformja ellenére sem dolgozódtak ki a felsőoktatás tanterveinek sajátos elméleti kérdései. A tantervek gyakori változtatása és a tantervelméleti kérdések kidolgozatlansága között szoros összefüggés van. A tantervelméleti kérdések hiánya miatt az elkészített tantervek szaktudományi, didaktikai, metodikai szempontból nem bizonyultak megfelelőeknek, s ugyanakkor a meglehetősen gyakori tanterv — és programreformok —, amelyeket nagyon rövid időn belül kellett elkészíteni —, nem teremtették meg a kedvező előfeltételét a tantervelméleti kérdések átgondolt, megfontolt kidolgozásához. A tantervek, programok gyakori változtatása mögött — a társadalmi igények, oktatási — képzési célkitűzések figyelembevétele mellett — hibás, kellően át nem fontolt intézkedések húzódtak meg, amelyek következtében az oktatómunkában hiányosságok jelentkeztek. (Túlzott szakosítás, a képzési idő leszállítása, új tantárgyak beiktatása, majd a következő tantervi reform során azok elhagyása stb.) Érdemes megemlíteni azt, hogy az általános iskolai tanárképző főiskolák számára 1947-től 1978-ig 17 tantervet adtak ki. Ebbe a számba nem tartoznak bele az egyes tantárgyak számára, kisebb-nagyobb tananyag átcsoportosítására vonatkozó utasítások, mivel ezek nem eredményezték az egész tanterv szerkezetének megváltoztatását.

E gyakori tanterv változások fő oka nem a tudományok fejlődésében keresendő, mivel a tantervek és programok tartalma a tantervek átalakítása után lényegesen nem változott. Még a leggyorsabban fejlődő tudomány sem fejlődött olyan ütemben, hogy indokolt lett volna a tanterv (program) gyakori átdolgozása.

A tantervi változások tükrözték a társadalmi életünkben végbemenő átalakulási folyamatot. E változások nyomán fokozatosan kristályosodtak ki a felsőoktatás tartalmi és szerkezeti keretei is. Ezzel együtt járt a kiegyensúlyozottabb oktatást-nevelést biztosító feltételek megteremtődése is, ami a tantervek, programok viszonylagos tartósságát, időállóságát eredményezte. Más oldalról ugyanakkor e rögzültebb tartalmi és szerkezeti elemek akadályai is a társadalmi, tudományos fejlődéshez való gyorsabb, rugalmasabb alkalmazkodásnak.

A felszabadulás utáni időszak tantervelméleti kérdéseiről lényegében ugyanazokat a megállapításokat tehetjük, melyeket a felszabadulás előtti helyzet elemzésénél elmondottunk. A tantervek, programok gyakori változtatását sem meg nem előzte, sem nem követte az alaposabb elméleti elemzés. Így a tantervelmélet tételrendszere nem gazdagodott kellőképpen a tantervi reformok során.

Bár az egyes tantervek készítésekor bizonyos elveket, követelményeket természetesen figyelembe vettek, a tantervelméleti kérdésekkel való tudatosabb foglalkozás lényegében 1960-tól kezdődött meg. A minisztérium 1960-ban két fontos dokumentumot is kiadott. Az egyik 1960 áprilisában jelent meg „Irányelvek a felsőoktatás reformjához”⁶ címen, a másik pedig 1960 novemberében „A felsőoktatás tananyagának és oktatási módszereinek korszerűsítése”⁷ címen. E két dokumentumot tekinthetjük a felsőoktatási tantervelmélet első jelentkezésének a felszabadulás után.

Érdemes e dokumentumokban megfogalmazott néhány tantervelméleti tételt röviden összefoglalni.

Az 1960 áprilisában megjelent irányelvekben leszögezték azt, hogy a tantervek tartalmi anyaga nem tart teljes lépést a tudományok fejlődésével, ezért korszerűtle-

nek. Az oktatás nincs megfelelő kapcsolatban a gyakorlattal, az étellel. Alacsony a világnézeti nevelőmunka hatékonysága.

E hiányosságok megszüntetése céljából fogalmazza meg azokat az elvi követelményeket, amelyeket az új tantervek elkészítésekor figyelembe kell venni.

A következő tantervelméleti tételeket emeli ki:

1. A korszerűsítésnél az oktatás tudományos jellegét és a hallgató leendő szakmájának gyakorlati követelményeit kell összhangba hozni.

2. Az oktatás színvonalát az alapok biztos elsajátítása és az önálló alkalmazási készség fejlesztése jelenti.

3. Gondot kell fordítani a hallgatói túlterhelés elkerülésére.

4. Az új tantervek kidolgozásakor meg kell vizsgálni a tantárgyak egymáshoz viszonyított terjedelmét, súlyát s a tárgyakon belül az elmélet és gyakorlat arányát.

5. Erősíteni kell az alapozó szaktárgyak oktatását.

6. A tantárgyak és a gyakorlati órák elaprózását meg kell szüntetni. A szakmai gyakorlatok oktatási lehetőségeit ki kell aknázni.

7. A heti órák számát a hallgató teherbíró képességének és a gyakorlati órák arányának alapján kell meghatározni.

8. Korszerűsíteni kell a vizsgarendszert, csökkenteni a vizsgák számát.

9. Új, világnézet fejlesztő tantárgyakat kell bevenni (vallástörténet, tudománytörténet.)

Az 1960 novemberében megjelent dokumentumban már pontosabban is megfogalmazott tantervelméleti tételeket találunk.

Mindenekelőtt leszögezik a dokumentum készítői: „A felsőoktatás továbbfejlesztésének egyik legfontosabb és legbonyolultabb feladata a tananyag korszerűsítése.” Majd megállapítják: „A korszerűsítést nem lehet csupán a jelenlegi, hagyományosan kialakult és sok vonatkozásban hagyománnyá merevedett tananyag toldozása-foldozása útján végrehajtani. A tananyagot, majd a tantervet tudományos elemző módszerrel, a kommunista szakemberképzés célkitűzéséből levezetett, a reform igényeit tükröző koncepciójának megfelelően újonnan kell kidolgozni. Ezért szükség van bizonyos általános elvek meghatározására, amelyekre támaszkodva egységes szemlélet alapján lehet elvégezni ezt a munkát.”

Mint látjuk, itt nagyon fontos tantervelméleti tételek fogalmazódtak meg.

A dokumentum a továbbiakban három fejezetben vizsgálja a tananyagkorszerűsítés elméleti kérdéseit.

Megállapítja: 1. az alapvető elvet,
2. a tananyag kiválasztásának elveit,
3. a tananyag elrendezésének elveit.

A tananyag korszerűsítés legfőbb alapelveként jelöli meg, hogy elsősorban a társadalmi igények alapján kell meghatározni az egyes szakokon folyó képzés célját. A felsőoktatás feladata ennek megfelelően a kommunista szakember képzése, aki a korszerű szakképzettség mellett általános műveltséggel rendelkezik, és tisztában van választott szakmája társadalmi szerepével és jelentőségével.

Legelső feladatként jelöli meg ezért a dokumentum az egyes szakok képzési céljának és a követelményeknek konkrét meghatározását. „A társadalmi követelményekből helyesen levezetett képzési cél a fő rendező elv a tananyag kiválasztása és meghatározása során.”

Felhívja a figyelmet az egymással érintkező szakterületek képzési céljának megfelelő elhatárolására, illetve — ha ez a korlátozott szakosítási lehetőségek miatt nem valósítható meg — a szakok összevonására.

A képzési cél meghatározása alapján történik meg a tananyag kiválasztása. Ezzel kapcsolatban a következő elveket kell figyelembe venni.

1. A korszerűsített tananyag keretében tanítani kell a tudománynak legmodernebb eredményeit és el kell hagyni a túlhaladott ismereteket. „A korszerűség nem mechanikus hozzátevést, illetőleg elvételt, hanem mindenekelőtt új szemléletet jelent.”

2. A tananyagban helyet kell biztosítani a tudományok lezárt, stabil eredményei mellett az éppen forrásban levő kérdéseknek is.

3. A képzés magas szakmai tudományos színvonalának emelése érdekében csökkenteni kell a tananyag mennyiségét. „A tananyag mennyiségének lényeges csökkentése lehetővé tenné a követelmények emelését, tehát azt, hogy az eddigénél szilárdabb tudást és fejlettebb alkalmazási készséget követeljünk meg a hallgatóktól.”

4. A tananyag kiválasztásánál érvényesíteni kell a képzés világnézeti nevelő jellegének fokozását.

5. Az oktatás során nagyobb figyelmet kell fordítani az erkölcsi nevelés feladatára, a hallgatók hivatástudatának, jellemének, emberségének fejlesztésére.

Az ilyen szempontok alapján kiválasztott korszerű tananyagot két fő elv figyelembevételével kell elrendezni:

1. a tantárgyak szerinti elosztás alapján,
2. az elmélet és gyakorlat kapcsolata alapján.

A tantárgyakat három ismeretkör szerint csoportosítja:

- a) alaptárgyak és segédtudományok,
- b) alapvető szaktárgyak,
- c) speciális szaktárgyak.

A tananyag elrendezésével kapcsolatban a következő tantervméleti elvek betartását jelöli meg:

1. Erősíteni kell az alaptárgyak és segédtudományok oktatását, növelve ugyanakkor az alaptárgyak és a szaktárgyak kapcsolatát.

2. Meg kell vizsgálni az egyes tantárgyak közötti átfedések kérdését.

3. Egyszerre ne túl sok különböző tantárgyat tanítsunk. Törekedni kell ezért a kollégiumok komplexebb felépítése, számuk csökkentése mellett az egyes kollégiumok kevés félévre szóló összpontosítására.

4. „Az egymáshoz kapcsolódó tantárgyak elrendezése során arra kell törekedni, hogy lehetőleg ne legyen szükség más tantárgyakban tanított ismeretek anticipálására, továbbá, hogy az egyes alaptárgyak időben ne szakadjanak el túlságosan a rájuk épülő szaktárgyaktól. Általában csökkenteni kell az oktatás koncentrikus voltát mind a felsőoktatáson belül, mind a felsőoktatás és a középiskola között.”

Az elmélet és gyakorlat kapcsolatának erősítésével összefüggésben a dokumentum fontos tételként emeli ki: „Az elmélet és gyakorlat kapcsolata tehát nem korlátozható arra a követelményre, hogy az elméletet alkalmazni kell a gyakorlatra, a gyakorlat pedig igazolja az elméletet, hanem a gyakorlatból újabb elméleti általánosítások igényének kell születnie.”

Láthatjuk, hogy mind a két dokumentumban nagyon fontos tantervméleti kérdések megfogalmazására került sor. Sajnos, ezeket a helyes elveket nem minden esetben vitték át megfelelően a felsőoktatás gyakorlatára. Jelentőségük abban van, hogy ezek alapján a tantervméleti kérdések vizsgálatában fellendülés indult meg. Különösen jelentős eredménynek tekinthetjük a képzési célok megfogalmazását az egyes felsőoktatási intézményekben.

A tantervméleti problémák vizsgálata során többször okozott gondot a művelődési anyagot tartalmazó dokumentumok (tanterv, program, tematika) műfajá-

nak fogalmi tisztázatlansága. Ezért tartotta szükségesnek a minisztérium e dokumentumok jellemző sajátosságainak kidolgozását.

A minisztérium 1962-ben megjelent 27 330/1962. számú utasítása az egyes dokumentumokkal szemben a következő követelmények betartását kívánja meg.⁸

1. A tanterv valamely szak képzésének rendjét határozza meg.

A következő adatokat kell tartalmaznia:

- a) az intézmény, kar, szak, tagozat megnevezése,
- b) a tanterv hatályba lépésének időpontja,
- c) tanulmányi idő,
- d) a tantárgy címe,
- e) a tantárgyak összórászáma,
- f) a tantárgyak félévenkénti heti órászáma,
- g) a vizsgák megjelölése és időpontja,
- h) a szakmai gyakorlatok időtartama, időpontja,
- i) az év időbeosztása,
- j) a szakdolgozattal kapcsolatos határidők,
- k) az államvizsga tárgyai.

2. A program körvonalazza a tantervben szereplő tárgyak anyagát.

Tartalmaznia kell:

a) a tantárgy tanításának célját, helyét a szak rendszerében, kapcsolatát más tantárgyakkal,

- b) a tananyag tételes felsorolását,
- c) az alapvető irodalomjegyzéket,
- d) a tantárgy oktatásának módszerbeli követelményeit.

3. A tematika a tantárgy oktatásának konkrét és részletes terve.

Tartalmaznia kell:

- a) a tananyag oktatásának tervét, a tárgykörökre fordított óraszám feltüntetését,
- b) a felhasznált módszereket,
- c) a tervezett tanulmányi kirándulásokat,
- d) a hallgatók tanulásához szükséges segédeszközöket,
- e) a gyakorlatok feladatait,
- f) a hallgatók önálló gyakorlatait,
- g) a hallgatók munkájának ellenőrzését.

A minisztériumnak ez az utasítása megszüntette a fogalmak eddigi eltérő értelmezését, és tisztázta a dokumentumokkal kapcsolatos tartalmi és formai követelményeket. Meg kell jegyezni, hogy a jelenleg használt dokumentumok nem minden vonatkozásban felelnek meg ezeknek a követelményeknek. Ennek ellenére a minisztériumnak ez az utasítása a felsőoktatás tantervelméleti és történeti fejlődése szempontjából fontos állomást jelentett.

A felsőoktatás tantervelméletének sok lényeges kérdését tartalmazza a minisztérium 1973-ban elkészített ajánlása „A felsőoktatási tananyag korszerűsítésének időszerű feladatai.” címen.⁹ Az ajánlásban a tananyag kiválasztás és elrendezés több fontos elve fogalmazódik meg.

Alapelvként húzza alá: „Korunk tudományosságát már nem annyira az egymás mellé és fölé rendelt tudományok (statikus) hierarchiája jellemzi, mint inkább — az egyre több rétvű és élésebbé váló specializációval egyidejűen — a különböző tudományok és tudományágak egymásba hatolása, a „határterületi” tudományok, az interdiszciplináris kapcsolatok dinamikus fejlődése. A tantárgyak és általában a szakági rendszer fejlődése a tudományfejlődésnek ezt a minőségi oldalát, átstrukturálódását — vagy nem, vagy csak késedelmesen — szokta kifejezésre juttatni.”

Ezzel a megállapítással összefüggésben hívja fel a figyelmet arra, hogy felső-
oktatásban is különbséget kell tenni tudomány és tantárgy között, s így a „tantárgy
a képzési cél elérését szolgáló tantárgyi rendszer része, következésképpen az általa
reprezentált szaktudomány szempontjai önmagukban nem jelenthetik az egyetlen
tényezőt a tantárgy kialakításában”.

A tantervemlélet fejlődésében fontosnak tekinthetjük az ajánlásnak azt a meg-
állapítását is, hogy a tananyagtervek készítése helyett előtérbe kell helyezni az oktatás
folyamatának tervezését. Ennek megfelelően az ismeretek mellett a készségek és
képességek kialakítását is az oktatás feladatává kell tenni. Felhívja a figyelmet az
ajánlás a tananyagkiválasztás és elrendezés korszerű módszereire is (hálós tervezés),
amelyekkel tudományos módon lehet megoldani a tantárgyak kapcsolatának, egy-
másra épülésének kérdését.

A tantervemléleti kutatások fő kérdéseit az ajánlás 3 pontban összegzi:

1. az adott szak teljes tanulmányi ciklusa tantárgyi rendszerének felülvizsgálata
a képzési célok és az oktatás-tanulás racionalizálása szempontjából (a tantárgyak
száma, terjedelme, átfedései, illetőleg a tantárgyi koordináció, komplexitás — „in-
tegrált oktatás” lehetőségeinek vizsgálata,

2. a tanulmányi munka koncentrációja bizonyos intervallumokban meghatá-
rozott tantárgyakra, témákra, tantárgyi vagy tematikus „blokkokra,”

3. a kötött kötelező foglalkozások, oktatási formák, az alternatívák és az ön-
álló tanulmányi munka arányainak és viszonyának optimalizálása.

A tantervemléleti kérdések felszabadulás előtti és utáni fejlődésének vázlatos
áttekintése megmutatja számunkra az eddig megtett utat, jelezve azokat a problémá-
kat és eredményeket, amelyeket a tantervemlélet területén a felsőoktatás pedagógiája
felvetett, illetve megoldott. Ennek a fejlődésnek ismeretében vizsgálhatjuk a jelenlegi
helyzetet s mindazokat a feladatokat, amelyeket a már eddig kidolgozott tanterv-
elméleti tételek felhasználásával is meg kell tudnunk oldani, illetve a feladatok meg-
valósításához a tantervemlélet újabb elméleti tételeit szükséges kidolgozni.

IRODALOM

- [1] A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola jegyzőkönyve 1894. febr. 16.
- [2] Uo. 1894. ápr. 9.
- [3] Jegyzőkönyv 1911. szept. 2.
- [4] Igazgató jelentés 1944. október 30.
- [5] NÉGYESY LÁSZLÓ: Polgári Iskolai Tanárképzési Közlöny 1926/27. 290.
- [6] Irányelvek a felsőoktatás reformjához Bp., 1960.
- [7] A felsőoktatás tananyagának és oktatási módszereinek korszerűsítése. Bp., 1960.
- [8] A Művelődésügyi Minisztérium 27 330/1962. sz. utasítása.
- [9] A felsőoktatási tananyag korszerűsítésének időszaki feladatai. Bp., 1973.

DAS ERSCHEINEN DER LEHRPLAN-THEORETISCHEN FRAGEN IN DER PÄDAGOGIE DES HOCHSCHULWESENS VOR UND NACH DER BEFREIUNG

SÁNDOR BEREZCKI

Verfasser überblickt die Entwicklung, welche in der Frage der Lehrplan-Theorie im Bereich
des Hochschulwesens vor und nach der Befreiung zu verfolgen ist. Er weist darauf hin, dass sich im
Hochschulwesen in der Lehrplantheorie — gegenüber den Lehrplantheorien der Grund- und Mittel-
schulen — spezielle Probleme bemerkbar machen. Die Ursachen für diesen Unterschied wurzeln in
dem besonderen Inhalt des Hochschulwesens, in seinen Organisationsformen und Methoden. Die
Studie geht die ministeriellen Erlasse durch, welche die Kriterien der im Hochschulwesen benutzten
Lehrpläne formulieren bzw. determinieren.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ВОПРОСОВ, СВЯЗАННЫХ С ТЕОРИЕЙ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ, В ПЕДАГОГИКЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ДО И ПОСЛЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ ВЕНГРИИ

ШАНДОР БЕРЕЦКИ

В своей работе автор рассматривает прогресс, имевший место до и после освобождения Венгрии в области педагогики высшего образования по вопросам теории учебных программ. В работе указывается на то, что, в отличие от теории учебных программ начальных и средних школ, в теории учебных программ возникают своеобразные проблемы. Причины этого заключаются в своеобразном содержании, организационных формах и методах высшего образования. В работе подвергаются анализу директивы Министерства Просвещения, в которых сформулированы критерии учебных программ высших учебных заведений.